https://rcjl.qom.ac.ir

A Jurisprudential Analysis of the Establishment of the Specified Mahr in Cases of Hymen Reconstruction

Yaser Takfallah, Amir Hossein Sangsefidi*

Received: 04 July 2026 | Recieved in revised form: 08 August 2026 | Accepted: 13 October 2026 | Published: 11 November 2026

Abstract

This study seeks to answer whether hymenoplasty can qualify a woman as a virgin and thereby entitle her to the specified dowry (mahr al-musammā), or whether the procedure has no effect on her actual legal status, such that she remains classified as a previously non-virgin (thayyib) and is entitled only to the customary dowry (mahr al-mithl). Drawing on various juristic opinions, the study examines the criteria for determining virginity from the perspective of Islamic jurisprudence. Four principal positions can be identified among jurists: the presence of an intact hymen; the absence of prior sexual intercourse; the loss of the hymen exclusively as a result of lawful sexual intercourse; and the absence of a previous marriage or valid marriage contract. The study concludes that the decisive criterion for determining virginity is the absence of prior sexual intercourse. Accordingly, from a jurisprudential perspective, hymenoplasty cannot change a woman's legal status from non-virgin to virgin. The study further examines the jurisprudential evidence concerning virginity and the dowry payable to a woman, providing a detailed analysis of the effects of hymenoplasty on the legal and jurisprudential criteria governing entitlement to dowry. It aims to offer a comprehensive examination of the relevant facts and rulings concerning dowry in cases involving hymenoplasty, while highlighting the need to consider the various dimensions of this issue. The findings demonstrate that hymenoplasty constitutes merely a cosmetic procedure and does not alter a woman's legal classification as a previously non-virgin (thayyib). Consequently, she is not entitled to the specified dowry (mahr al-musammā). Where fraudulent concealment (tadlīs) is established, the husband is entitled to annul the marriage. If the marriage is annulled after consummation, the woman is entitled to the customary dowry (mahr al-mithl).

Keywords: Hymen Restoration; Hymenoplasty; Specified Dowry (Mahr al-Musammā); Customary Dowry (Mahr al-Mithl); Criterion of Virginity.

* Assistant Professor, Department of Islamic Jurisprudence and the Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Theology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) Email: y.takfallah@atu.ac.ir

** M.A. Student in Islamic Jurisprudence and the Fundamentals of Islamic Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: Amirhs.hossrin313@gmail.com

▣ Takfallah, Y, and others (2026), A Jurisprudential Analysis of the Establishment of the Specified Mahr in Cases of Hymen Reconstruction. *Journal of New Perspectives in Islamic Jurisprudence*, 4 (3). 173-191. https://doi.org/10.22091/rcjl.2026.14200.1282

© The authors

Publisher: University of Qom

Extended Abstract

Introduction

Virginity is one of the subjects addressed in the jurisprudential discussions of marriage (*nikāḥ*) in Imāmī jurisprudence. It is among the significant jurisprudential issues, as it entails specific legal rulings concerning marriage, divorce, and prescribed punishments (*ḥudūd*). In discussions concerning a woman's entitlement to dowry, jurists distinguish between two statuses: previously non-virgin (*thayyib*) and virgin (*bikr*). If a woman is classified as *thayyib* at the time of separation, the husband is obliged to pay her the customary dowry (*mahr al-mithl*), whereas if she is classified as *bikr*, only the specified dowry (*mahr al-musammā*) is established. Accordingly, the criterion for determining virginity or its absence has a direct bearing on the determination of the dowry to which the wife is entitled.

The central research question is whether, following surgical hymen reconstruction, a wife can be regarded as a virgin for the purposes of determining the relevant legal consequences and thereby become entitled to the specified dowry (*mahr al-musammā*), or whether artificial hymen reconstruction has no effect on her legal status, such that she continues to be classified as *thayyib*. The originality of this research lies not merely in clarifying the criterion of virginity but also in examining the jurisprudential and legal implications of hymen reconstruction for the establishment or forfeiture of *mahr al-musammā* and *mahr al-mithl*. This is a novel and practically significant issue that has not been adequately addressed in previous scholarly works.

According to authoritative Arabic lexicographical sources, *bikr* refers to a woman who has not engaged in sexual intercourse. Ibn Manẓūr states: A virgin woman is one whom no man has approached. Two fundamental points can be inferred from these definitions.

First, the primary criterion is the absence of sexual intercourse rather than the physical condition of the hymen. However, this expression should be understood as a qualification reflecting what is generally prevalent (a qualification based on what commonly occurs), rather than an exclusionary qualification (a qualification intended to exclude other possibilities), since hymenal rupture is, in most cases, caused by sexual intercourse. This interpretation is further supported by the fact that, in the jurisprudential discussions of prescribed punishments (*ḥudūd*), the testimony of four women concerning the presence of an intact hymen is regarded as legally admissible.

Second, sexual intercourse and the physical condition of the hymen are two indicators that are conventionally correlated and are generally regarded in jurisprudential analysis as accompanying one another.

Hymen reconstruction, or hymenoplasty, is a surgical procedure intended to restore the hymen. Its usual purpose is to recreate a physical condition that produces bleeding during subsequent sexual intercourse, which is regarded in certain cultures as an indication of virginity.

The Relationship Between Dowry and Virginity

In Imāmī jurisprudence, a relationship exists between a woman's virginity and her entitlement to dowry. According to the prevailing juristic opinion, the dowry becomes the woman's property upon the conclusion of the marriage contract and becomes firmly established in her favour upon

consummation. Jurists have discussed the relationship between the loss of virginity and the reduction of dowry. Conversely, where the existence of such a defect is not established, no reduction in the dowry applies.

The customary dowry (*mahr al-mithl*) refers to the dowry determined according to the customary standards applicable to women of comparable circumstances, which becomes obligatory upon the husband following consummation of the marriage. Its amount is determined according to the woman's circumstances, particularly her family status and beauty. By contrast, the specified dowry (*mahr al-musammā*) is the dowry whose amount is expressly specified in the marriage contract. In the event of divorce before consummation, the specified dowry is reduced by half.

Juristic Views on the Criterion of Virginity

In Imāmī jurisprudence, four principal theories have been advanced concerning the criterion for determining virginity:

First theory: The presence of an intact hymen. Some jurists, including Shahīd al-Awwal and Shaykh Bahāʾī, maintain that virginity ceases upon the rupture of the hymen. According to this view, the mere presence of an intact hymen is sufficient to establish virginity, even if the woman has previously engaged in sexual intercourse.

Second theory: The absence of prior sexual intercourse. Other jurists, including Shaykh al-Ṭūsī, ʿAllāmah Ḥillī, Shahīd al-Thānī, Ṣāḥib al-Jawāhir, and the late Ayatollah al-Khūʾī, hold that virginity is lost through any form of penetration, whether lawful or unlawful.

Third theory: Hymenal rupture exclusively through lawful sexual intercourse. Some jurists, including the late Ayatollah al-Ḥakīm and the late al-Narāqī, maintain that the status of thayyib is established through lawful penetration. Accordingly, if penetration occurs unlawfully, the woman is not considered to have lost her virginity.

Fourth theory: The absence of a previous marriage or valid marriage contract. The late Ṭabāṭabāʾī Yazdī and some commentators on al-ʿUrwah al-Wuthqā regard the marriage contract itself, irrespective of whether consumption has taken place, as the cause of the transition to the status of thayyib.

A jurisprudential examination of the narrations concerning thayyib and bikr reveals that no definitive criterion has been established through the narrations transmitted from the Ahl al-Bayt (the Prophet's Household). The only relevant narration is one transmitted from Imam al-Ṣādiq (a.s.) in Daʿāʾim al-Islām (The Pillars of Islam). However, this narration is transmitted without a complete chain of narrators (*mursal*) and therefore cannot establish a definitive criterion for determining virginity.

The principal arguments advanced by jurists are based on the unrestricted implications of textual evidence and conventional understanding (the conventional implication of a text). This conventional understanding constitutes an implicit or non-verbal form of conventional implication, arising from the rational practice of people (the established practice of rational

individuals). Nevertheless, the applicability of this understanding remains open to question in unconventional and emerging cases, including artificial hymen reconstruction.

Implications of the Debate for Different Legal Scenarios

Given the differences among jurists concerning the criterion of virginity, the legal consequences of hymen reconstruction for dowry entitlement also vary.

If a woman's virginity has been lost through sexual intercourse and she subsequently undergoes hymen reconstruction, presents herself as a virgin, and enters into marriage on that basis, fraudulent concealment or misrepresentation (*tadlīs*) is established, thereby granting the husband the option of either annulling the marriage or maintaining it.

If annulment takes place before sexual intercourse, the wife is not entitled to any dowry, according to the explicit statements of jurists and the claimed scholarly consensus (*ijmāʿ*).

However, the principal point of disagreement concerns cases in which annulment takes place after sexual intercourse and the woman's fraudulent concealment has been established. In this situation, four jurisprudential positions can be identified:

1. Some jurists, relying on the unrestricted implications of narrations concerning fraudulent concealment, maintain that the dowry is entirely forfeited.
2. Others, relying on the unrestricted implications of narrations concerning dowry entitlement following consummation, maintain that the full specified dowry (*mahr al-musammā*) is payable.
3. Some jurists maintain that only a portion of the dowry is payable.
4. Ibn Junayd al-Iskāfī maintains that the woman is entitled to the customary dowry (mahr al-mithl).

The position that the woman is entitled to mahr al-mithl—as compensation for the benefit derived from sexual intercourse, independently of the legal effect of the marriage contract—appears to be more firmly grounded. This is because the expression *"whoever has lawfully made her sexual organs permissible for himself"* refers to financial compensation for an actual benefit received. Accordingly, it is more consistent with the nature of mahr al-mithl than with that of *mahr al-musammā*, which is based on a valid marriage contract free from fraudulent concealment.

Juristic Positions on the Issue

1. Establishment of the Specified Dowry (*Mahr al-Musammā*): Those who maintain that *mahr al-musammā* remains established when a marriage is annulled after consummation rely on several arguments. These include the unrestricted implications of narrations establishing dowry entitlement following consummation *"whoever lawfully makes a woman's sexual organs permissible for himself is liable to pay the dowry"*; the legal effects of a valid marriage contract at the time of its conclusion; the inseparability of dowry entitlement following consummation; the husband's right to annul the marriage in cases of fraudulent concealment; and the principle of the binding force of contracts (the presumption that contracts are binding).

Nevertheless, establishing the validity of this position encounters a fundamental difficulty: no unrestricted textual evidence can be identified in the relevant narrations that explicitly

demonstrates the obligation to pay the full *mahr al-musammā* in cases where fraudulent concealment is discovered after consummation.

2. Non-Establishment of the Specified Dowry (*Mahr al-Musammā*): Those who maintain that *mahr al-musammā* is not established advance several arguments, including the following:

1. The lexical meaning of *bikr*: A virgin is a woman who has not previously engaged in sexual intercourse, and hymen reconstruction does not alter this underlying reality.
2. The jurisprudential principle of fraudulent concealment (*tadlīs*): Concealing the truth constitutes deception in the marriage contract and gives rise to the right of annulment.
3. Defect in consent: Consent based on ignorance of the actual circumstances is impaired.
4. The presumption of contractual bindingness: The presumption that contracts are binding.
5. The husband's right of annulment: This right arises from the breach of an implied contractual condition or the concealment of an undisclosed defect.
6. Entitlement to the customary dowry (*mahr al-mithl*) instead of the specified dowry (*mahr al-musammā*).
7. Moral and religious principles: These require honesty and prohibit deception.
8. The maxim “Consideration is given to reality rather than outward appearance”.
9. The principle of uncertainty and contractual risk (*gharar*): The husband's lack of knowledge creates risk and uncertainty in the marriage contract.
10. The principle of no harm (*lā ḍarar*): Paying a substantial dowry on the assumption that the woman is a virgin, only to discover the actual circumstances subsequently, entails financial harm.
11. Conventional understanding: A woman who has previously engaged in sexual intercourse cannot be regarded as genuinely virgin.
12. Narrations concerning fraudulent concealment and deception: These include the narration “Whoever deceives a Muslim is not one of us”.
13. Consideration of the interests of the family institution: Deception at the outset of marriage may give rise to lasting distrust between spouses.

Conclusion

From a jurisprudential perspective, hymen reconstruction cannot transform a woman who has lost her virginity into a virgin. The principal criterion for determining virginity is the absence of prior sexual intercourse, rather than the mere presence of an intact hymen. Accordingly, the surgical reconstruction of the hymen does not restore a woman's legal status as *bikr*.

Regarding the specified dowry (*mahr al-musammā*), when a woman presents herself as a virgin despite having previously lost her virginity and subsequently undergone hymen reconstruction, and the specified dowry is stipulated in the marriage contract, the concealment of her actual status may give rise to the husband's right to annul the marriage upon discovering the truth.

With respect to the customary dowry (mahr al-mithl), some jurists maintain that where a woman misrepresents her virginity through fraudulent concealment (*tadlīs*), she is entitled to mahr al-mithl rather than *mahr al-musammā*.

As for the annulment of the marriage, where it is established that the woman was not a virgin and deliberately concealed this fact, the husband has the right to annul the marriage. If annulment takes place before consummation, the wife is not entitled to any dowry.

Therefore, hymen reconstruction cannot serve as a substitute for actual virginity and may have significant implications for the respective rights and obligations of spouses under the marriage contract. The study also underscores the importance of accuracy and transparency in addressing these matters from a jurisprudential perspective.

References

1. ʿAllāmah al-Ḥillī, Ḥasan ibn Yūsuf. (1413 AH). *Qawāʿid al-Aḥkām*. Qom: Muʾassasat al-Nashr al-Islāmī. [In Arabic]
2. ʿAṣfūr al-Baḥrānī, Ḥusayn ibn Muḥammad. (n.d.). *Al-Anwār al-Lawāmiʿ fī Sharḥ Mafātīḥ al-Sharāʾiʿ*. Qom: Ṭabʿ al-Mīrzā Muḥsin Āl ʿAṣfūr. [In Arabic]
3. Ḥakīm, Sayyid Muḥsin. (1374 SH). *Mustamsak al-ʿUrwah al-Wuthqā*. Qom: Dār al-Tafsīr. [In Arabic]
4. Ḥurr al-ʿĀmilī, Muḥammad ibn Ḥasan. (1409 AH). *Wasāʾil al-Shīʿah ilā Taḥṣīl Masāʾil al-Sharīʿah*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.). [In Arabic]
5. Ibn Manẓūr, Muḥammad ibn Mukarram. (1414 AH). *Lisān al-ʿArab*. Beirut: Dār al-Fikr. [In Arabic]
6. Imāmī, Sayyid Ḥasan. (1398 SH). *Ḥuqūq-i Madanī*. Tehran: Islāmīyah Publications. [In Persian]
7. Khūʾī, Sayyid Abū al-Qāsim. (1404 AH). *Mabānī fī Sharḥ al-ʿUrwah al-Wuthqā: Kitāb al-Nikāḥ*. Najaf: Manshūrāt Dār al-ʿIlm. [In Arabic]
8. Najafī, Muḥammad Ḥasan. (1362 SH). *Jawāhir al-Kalām*. Beirut: Dār Iḥyāʾ al-Turāth al-ʿArabī. [In Arabic]
9. Shahīd al-Thānī, Zayn al-Dīn ibn Ali. (1413 AH). *Masālik al-Afhām ilā Tanqīḥ Sharāʾiʿ al-Islām*. Qom: Muʾassasat al-Maʿārif al-Islāmīyah. [In Arabic]
10. Ṭabāṭabāʾī Karbalāʾī, Sayyid Ali. (1418 AH). *Riyāḍ al-Masāʾil*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.) li-Iḥyāʾ al-Turāth. [In Arabic]

https://rcjl.qom.ac.ir

بررسی فقهی تحقق مهرالمسمی در فرض ترمیم پرده بکارت

یاسر تک فلاح *، امیرحسین سنگ سفیدی **

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۴/۱۳ | تاریخ اصلاح: ۱۴۰۵/۰۵/۱۷ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۷/۲۱ | تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۸/۲۰

چکیده

این نگارش در مقام پاسخ به این پرسش که آیا عمل ترمیم پرده بکارت می‌تواند زن را به عنوان باکره معرفی کرده و مستحق مهرالمسمی سازد، یا اینکه ترمیم پرده بکارت تاثیری بر ماهیت او نداشته و او همچنان به عنوان ثیب (بیوه) باقی بماند و تنها مستحق مهرالمثل شود. سپس با اشاره به دیدگاه‌های گوناگون فقها در این زمینه، معیارهای مختلف بکارت از نگاه فقهی را تحلیل کردند. چهار نظریه عمده در میان فقها وجود دارد که عبارتند از وجود پرده بکارت، عدم مدخوله بودن، ازاله پرده در اثر آمیزش مشروع فقط، عدم ازدواج و عقد شرعی. در نهایت مناط نهایی بکارت، عدم نزدیکی است. در نهایت ترمیم پرده بکارت، از منظر فقهی، نمی‌تواند وضعیت زن را از غیرباکره به باکره تغییر دهد و نیز مقاله به بررسی مستندات فقهی موجود در زمینه بکارت و مهریه پرداختی و تحلیل‌های دقیق درباره چگونگی تاثیر ترمیم پرده بکارت بر حقایق قانونی و فقهی پرداخت. هدف این اثر تحلیل دقیق و مبسوط در مسئله حقایق و احکام مربوط به مهر در زمینه ترمیم پرده بکارت بوده و بر لزوم در نظر گرفتن ابعاد گوناگون این مسئله تاکید کرد.

کلیدواژه: ترمیم بکارت، هایمنوپلاستی، مهر المسمی، مهرالمثل، مناط بکارت.

* استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه علامه طباطبائی(ره)، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) ایمیل: y.takfallah@atu.ac.ir

*** دانشگاه علامه طباطبایی(ره)، تهران، ایران. ایمیل: Amirhs.hossrin313@gmail.com

▣ تک فلاح، یاسر و سنگ سفیدی، امیرحسین (۱۴۰۵). **بررسی فقهی تحقق مهرالمسمی در فرض ترمیم پرده بکارت**، *پژوهش‌های فقهی مسائل مستحدثه*. ٤ (۳)، ۱۹۱-۱۷۳.

https://doi.org/10.22091/rcjl.2026.14200.1282

© The authors

Publisher: University of Qom

مقدمه

مسئله بکارت یکی از شقوق مطرح شده در باب نکاح در فقه امامیه می‌باشد و جزو مهم‌ترین مباحث فقهی به شمار می‌آید که احکام خاصی را در نکاح، طلاق، حدود و غیره به همراه دارد. فقهاء در مسئله تحقق مهر برای زن، دو فرض را بیان نموده‌اند که عبارتند از ثیبوبت و بکارت. در صورتی که زن هنگام جدایی و طلاق، ثیّب (بیوه) باشد، زوج ملزم به پرداخت مهرالمثل به وی می‌باشد، در حالی که در این هنگام بکر باشد، تنها مهر المسمی بر او ثابت می‌گردد لذا معیار بکارت یا عدم بکارت در کیفیت ردّ مهر به زوجه موثر است. با توجه به این مطلب شایان ذکر است در میان فقهاء در تعریف بکارت اختلاف نظر وجود دارد که باید برای وصول به معنای صحیح‌تر مورد بررسی و مداقه قرار گیرد لذا در ابتدا معانی بکارت و سپس نظرات فقهاء در این زمینه خواهیم آورد.

آنچه فرض نگارندگان در این پژوهش بر آن استوار است، بررسی سرایت حکم ثبوت مهرالمسمّی در فرض ترمیم بکارت زوجه می‌باشد؛ بدین معنا که آیا با فرض انجام عمل جراحی ترمیم پرده بکارت، می‌توان زوجه را از حیث آثار حقوقی در حکم باکره تلقی نمود و در نتیجه، مهرالمسمّی را بر وی ثابت دانست، یا آنکه ترمیم مصنوعی بکارت تأثیری در تغییر موضوع نداشته و زوجه کماکان در حکم ثیّب باقی می‌ماند. با این حال، تعیین اثر حقوقی این امر، مستلزم تفکیک دقیق میان فروض مختلف است؛ زیرا فرض استحقاق مهرالمثل، به‌طور مطلق قابل پذیرش نبوده و اصولاً مهرالمثل تنها در فرض طلاق پس از دخول قابل تصور است، در حالی که در موارد اعمال خیار تدلیس، زوجه اصولاً مستحق هیچ‌گونه مهری نخواهد بود. از این‌رو، منحصر ساختن اثر این بحث به فرض طلاق، با اشکال مواجه است و نیازمند بازنگری تحلیلی می‌باشد. افزون بر این، در فرضی که علم زوج به ثیّب بودن زوجه نه از طریق اقرار ابتدایی وی، بلکه پس از استیفای از بُضع جنسی حاصل شود و سپس زوجه به ثیّب بودن خود اقرار نماید، آنچه قابل تصور است، مهرالمثل ناشی از استیفای منفعت بُضع بوده و نه مهرالمثل به‌عنوان بدل مهرالمسمّی. بنابراین، در چنین فرضی، مهرالمثل واجد ماهیتی مستقل و متفاوت از مهر در عقد صحیح می‌باشد. بر این اساس، لازم است محور بحث به‌طور دقیق روشن شود که آیا سخن از لزوم پرداخت مهرالمثل به‌عنوان اثر بطلان یا انحلال عقد است، یا از استحقاق مهرالمثل صرفاً در برابر استیفای منفعت جنسی؛ چرا که خلط میان این دو مبنا، موجب اختلال در تحلیل فقهی و حقوقی مسئله خواهد شد. در این زمینه مقالات متعددی به نگارش درآمده‌اند؛ برای نمونه، مقاله‌ای با عنوان «بررسی و تحلیل معیار بکارت در فقه امامیه و اهل سنت»، صرفاً به تبیین مناط و معیار بکارت از منظر فقهی پرداخته و تلاش کرده است مبانی اختلاف دیدگاه‌ها را در این زمینه تحلیل نماید. با این حال، پژوهش حاضر از این حیث واجد تمایز است که نه صرفاً به تبیین معیار بکارت، بلکه به بررسی اثر فقهی و حقوقی ترمیم بکارت بر ثبوت یا سقوط مهرالمسمّی و مهرالمثل می‌پردازد؛ به‌عبارت دیگر، تمرکز این تحقیق بر مسئله‌ای نوپدید و کاربردی یعنی امکان سرایت حکم بکارت ترمیم‌شده به آثار مربوط به مهریه است، که در آثار پیشین مورد توجه قرار نگرفته است. در مقاله دیگر تحت عنوان «مبانی فقهی جراحی بکارت» (شریفی راد و زرگوش نسب، ۱۳۹۱) به بررسی حلیت یا حرمت جراحی بکارت پرداخته است لکن در این مقاله مفروض جواز ترمیم بکارت بوده است و پیرامون تحقق مهرالمسمی در صورتی که عمل ترمیم صورت پذیرفته شده باشد، پرداخته شده است.

۱. مفهوم‌شناسی

نخست واژگان را بررسی می‌کنیم و معنای مقصود در این نگارش را توضیح خواهیم داد.

۱-۱. بکارت

بر اساس منابع معتبر لغوی عرب، مفهوم بکر دارای ویژگی‌هایی می‌باشد. نویسنده لسان العرب تعریف می‌کند: «البِكْرُ: الجارية التي لم تُفْتَضَّ، و جمعها أَبْكارٌ. و البِكْرُ من النساء: التي لم يقربها رجل، و من الرجال: الذي لم يقرب امرأَة بعد و الجمع أَبْكار» (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص. ۷۸). خلیل بن احمد در العین می‌نویسد: «البکر: التي

لم تمس من النساء بعد» (فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۵، ص. ۳۶۴). طریحی نیز در مجمع البحرین تصریح می‌کند: «هي بفتح الهمزة جمع بكر، و هي العذراء من النساء التي لم تمس، مثل حمل و أحمال، و سميت البكر بكرا اعتبارا بالثيب لتقدمها عليها فيما يزاوله النساء» (طریحی، ۱۳۷۵، ج ۳، ص. ۲۲۹). از این تعاریف چند نکته اساسی قابل استنباط است؛ نخست اینکه معیار رابطه جنسی بر عدم وقوع رابطه جنسی تأکید دارند نه بر وضعیت فیزیکی پرده بکارت (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص. ۱۴۵) اما این تعبیر ناظر به قید غالبی است نه احترازی؛ بدین معنا که مقصود لغویان و فقیهان آن نیست که معیار بکارت صرفاً رابطه جنسی باشد و وضعیت فیزیکی پرده هیچ نقشی نداشته باشد، بلکه غرض این است که ازاله‌ی پرده در غالب موارد معلول مباشرت جنسی است. مؤید این برداشت آن است که در کتاب حدود، در فرضی که زنی متهم به زناست و او انکار می‌کند، فقیهان شهادت چهار زن بر وجود پرده‌ی بکارت را حجت دانسته‌اند؛ که این خود نشان می‌دهد وجود یا عدم پرده بکارت از نظر فقهی مفروغٌ‌عنهِ دلالت بر وقوع یا عدم وقوع رابطه‌ی جنسی است. بنابراین، نمی‌توان از تعاریف لغوی به این نتیجه رسید که معیار بکارت به‌کلی منحصر در رابطه‌ی جنسی است و وضع فیزیکی پرده هیچ اثری ندارد؛ بلکه رابطه جنسی و وضعیت فیزیکی پرده، دو علامت هم‌بسته‌ی عرفی‌اند که در تحلیل فقهی، غالباً یکی ملازم دیگری تلقی شده است. و دوم؛ مفهوم لم تفتض که ابن فارس در معجم مقاییس اللغه توضیح می‌دهد که «فَضَضْتُ العُنقود» به معنای جدا کردن حبه‌های انگور است و افتراض المرأة به معنای اولین آمیزش جنسی است (ابن فارس، ۱۳۹۹ق، ج ۱، ص. ۲۳۴). همچنین در تاج العروس تأکید می‌کند که در مقابل بکر، ثیب به زنی گفته می‌شود که پس از بکارت، رابطه جنسی داشته است (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۳، ص. ۱۸۷). در تطبیق لغوی بر مسئله ترمیم پرده بکارت می‌توان دو دیدگاه را ملاک قرار داد. دیدگاه اول؛ اصالت رابطه جنسی که با استناد به منابع لغوی، معیار اصلی بکر بودن، عدم وقوع رابطه جنسی است نه وضعیت فیزیکی پرده بکارت (ابن اثیر، ۱۳۶۷ق، ج ۱، ص. ۱۷۸). چراکه اگر زنی رابطه جنسی داشته اما پرده بکارت پاره نشده باشد، طبق لغت، بکر محسوب نمی‌شود و نیز ترمیم پرده بکارت، تاریخچه رابطه جنسی را تغییر نمی‌دهد؛ بنابراین مهرالمسمی که برای باکره تعیین شده، قابل تطبیق نیست. بر اساس دیدگاه دوم، اصالت با ظاهر می‌باشد. برخی فقها معتقدند ظاهر معتبر است مگر خلاف آن ثابت شود (موسوی خمینی، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ص. ۲۵۹). دلیل این مسئله را می‌توان این‌گونه بیان کرد که در عقد نکاح، ظاهر ملاک است و ترمیم پزشکی، وضعیت ظاهری را به حالت اول برمی‌گرداند مگر اینکه خلاف آن اثبات شود، مهرالمسمی ثابت است. با این بیان، چند دلیل با توجه به ادله لغوی، مستمسک قائلین به عدم تحقق مهرالمسمی خواهد بود. برای نمونه، تأکید بر عدم وقوع رابطه به عنوان معیار بکارت (فیروزآبادی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص. ۸۷).

۲-۱. ترمیم و عمل جراحی بکارت

ترمیم پرده بکارت یا هایمِنوپلاستی یا هایمنوراپی نوعی عمل جراحی برای بازسازی پرده بکارت می‌باشد، هدف معمول از این عمل ترمیم، ایجاد وضعیتی است که منجر به خونریزی در آمیزش جنسی شود. این خونریزی در برخی فرهنگ‌ها نشانه بکارت تلقی می‌شود (دویچه وله، ۲۰۰۸م، ص. ۱۵). پرده بکارت مصنوعی با هدف شبیه‌سازی پرده بکارت سالم ساخته شده‌است. این محصول حاوی ماده‌ای است که وقتی داخل واژن قرار گیرد به دیواره واژن می‌چسبد و به‌طور موقت، و برای نیم‌ساعت، ظاهر یک پرده بکارت سالم را ایجاد می‌کند که وقتی به داخل فشار داده شود مایع قرمز رنگی شبیه خون از واژن خارج خواهد شد (Cheng, 2013, p. 156). تفصیل این مبحث از محدوده مباحث ما خارج است و همین مقدار برای فهم مسئله کافی است.

۲. ارتباط مهریه و بکارت

در فقه امامیه ملزوماتی بین بکارت زن و مهریه او وجود دارد، برای نمونه از ابن جنید اسکافی این‌گونه منقول است که مطابق نظر مشهور، مهریه با عقد به ملکیت زن و با دخول برای وی مستقرّ می‌شود (ابن جنید اسکافی، ۱۴۱۶ق، ص. ۲۵۵؛ علامه حلی، ۱۴۱۳ق، ج ۷، ص. ۱۴۰؛ محقق سبزواری، ۱۳۸۱، ج ۲، ص. ۲۲۷). همچنین

در کلمات سایر فقهاء به ارتباط بین عیب در بکارت و نقصان در مهر بیان شده است (علامه حلی، ۱۴۱۳ق، ج ۶، ص. ۱۶۸؛ طوسی، ۱۳۸۲، ص. ۴۷۵) و در مقابل اگر معیوب بودن ثابت نشود نقصانی برای مهر نخواهد بود (ابوالصلاح حلبی، بی‌تا، ص. ۲۹۶). برخی دیگر از فقهاء تحقق مهر مسمّی را به مطلق دخول چه در قُبُل یا در دُبُر زن می‌دانند خواه به‌عقد صحیح باشد یا به شبهه (شیخ بهایی، ۱۳۶۸، ص. ۶۶۷). در عبارات فقهی پیرامون مهریه، دو اصطلاح رایج است. مراد از مهرالمثل، مهری است که پس از دخول به زوجه بر زوج واجب می‌شود (مشکینی اردبیلی، ۱۳۹۲، ص. ۵۵۷) و تعیین مقدار آن مطابق حال زن از جهت شرافت خانوادگی و زیبایی و عادت زنان خانواده به حدی که از ۵۰۰ درهم (مهرالسنة) تجاوز نکند (محقق حلی، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص. ۳۲۶؛ شهرکانی، ۱۴۳۰ق، ص. ۶۴۳). در مقابل مهر المسمی، مهری است که در عقد مقدار آن ذکر گردد و تفاوتی در کمی یا زیادی آن نیست و مقدار آن به‌طور دقیق باید مشخص شود. هنگامیکه طلاق قبل از دخول باشد، مهریه نصف می‌شود (شهید ثانی، ۱۳۹۸ق، ج ۶، ص. ۵۲؛ شهرکانی، ۱۴۳۰ق، ص. ۶۱۱).

۳. مناط بکارت در کلمات فقهاء

فقهاء در این مسئله مبانی مختلفی دارند که موجب ثمرات متفاوتی خواهد شد لذا پرداختن به معیار بکارت و ثیبوبت از این جهت حائز اهمیّت می‌باشد. به‌طورکلی در فقه امامیه چهار نظریه وجود دارد که به تفصیل بیان خواهد شد.

۳-۱. وجود پرده بکارت

برخی از فقهاء از جمله شهید اول (شهید اول، ۱۴۳۰ق، ج ۱، ص. ۲۳۸) و شیخ بهائی (شیخ بهایی، ۱۳۶۸، ص. ۶۶۱) قائل به زوال بکارت با زوال پرده بکارت می‌باشد. یعنی صرف وجود پرده دالّ بر بکارت است هرچند مدخوله باشد. لذا صاحب ریاض آورده‌اند: «لا فرق فی الثیب بین الزائل بکارتها بالجماع أو غیره» (طباطبایی کربلایی، ۱۳۶۸، ج ۲، ص. ۳۹۶). پس صرف عدم وجود پرده به هر دلیلی موجب ثیبوبت می‌گردد. بیان صاحب ریاض بدلیل انصراف لفظ ثیّب به زن فاقد پرده می‌باشد (طباطبایی کربلایی، ۱۴۱۸ق، ج ۱۲، ص. ۸۹). مرحوم علامه نیز زن فاقد پرده را به ثیّب ملحق نموده‌اند (علامه حلی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص. ۵۸۷). همچنین شهید ثانی نیز از این قول تبعیت نموده‌اند (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۷، ص. ۱۶۵). مرحوم سبزواری نیز در بحث تقسیم شبها بین بکر و ثیّب، مناط ثیبوبیت را این‌گونه بیان نموده‌اند: «لا فرق فی الثیّب بین من ذهب بکارتها بجماع و غیره، لإطلاق النصوص» (محقق سبزواری، ۱۳۸۱، ج ۲، ص. ۲۵۷). لذا دلیل ایشان اطلاق روایات در ذکر باکره و ثیّب بوده است و لفظ ثیّب را شامل هر دو قسم می‌دانند. مرحوم حکیم نیز با بیان اینکه معنای عرفی باکرگی همین است لکن فقیهی که قائل بدان باشد را نیافتند (حکیم، ۱۳۷۴، ج ۱۴، ص. ۴۵۱). از معاصرین نیز آیت الله مکارم شیرازی به این قول تمایل دارند (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴ق، ج ۲، ص. ۲۴).

۳-۲. عدم مدخوله بودن

بعضی دیگر از فقیهان مانند شیخ طوسی (طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص. ۲۶۷) علامه حلی (علامه حلی، ۱۴۱۴ق، ص. ۵۸۷) شهید ثانی (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص. ۲۹۰) صاحب جواهر (نجفی، ۱۳۶۲، ج ۲۹، ص. ۲۹۰) و مرحوم خویی (خویی، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص. ۲۶۱) معتقدند با مطلق دخول چه مشروع و چه نامشروع بکارت زائل می‌شود. لذا دختری که به هیچ نحوی مدخوله نباشد، باکره محسوب می‌شود. از معاصرین، آیت الله سبحانی نیز قائل به این دیدگاه هستند که اگر پرده به‌واسطه‌ای غیر از مطلق دخول از بین برود مانند ورزش، در حکم بکارت است (سبحانی تبریزی، ۱۳۸۶، ص. ۴۵۷) و ظاهراً موافق کلمات برخی از حقوقدانان می‌باشد (امامی، ۱۳۹۸، ج ۴، ص. ۲۸۵).

۳-۳. ازاله پرده در آمیزش مشروع فقط

برخی دیگر از فقهاء همانند مرحوم حکیم (حکیم، ۱۳۷۴، ج ۱۴، ص. ۴۵۰) و مرحوم نراقی (نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۶، ص. ۱۲۳) معتقدند ثیبوبت با دخول مشروع محقق می‌شود. لذا اگر دخول نامشروع باشد، هنوز بکارت زائل نشده است. طبق این بیان دو ویژگی وطی و ازاله به‌واسطه زوج شرعی موجب زوال بکارت می‌گردد. علامه مجلسی نیز فرموده‌اند: «ظاهر الروایات المراد بالثیب من زالت بکارته بوطی مستند الی تزویج صحیح لا غیره کما قاله بعض الفقهاء من المتأخرین» (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص. ۳۹۸) و به نظر می‌رسد از نظر مذهب ابوحنیفه و مالک بن انس نیز همین قول پذیرفته شده باشد (سعدی، ۱۴۰۸ق، ص. ۵۵ و ۲۴۵).

۳-۴. عدم ازدواج و عقد شرعی

در مقابل موارد فوق، مرحوم طباطبایی یزدی و برخی از حاشیه‌نویسان العروة، مسبّب ثیبوبیت را مطلق عقد ازدواج می‌دانند (یزدی، ۱۳۸۸، ج ۵، ص. ۶۱۶؛ همان، ج ۲، ص. ۸۵۱). ابن ادریس نیز می‌فرمایند: «فالبکر عندنا عبارة عن غیر المحصن، و الثیب عبارة عن المحصن» (ابن ادریس حلی، ۱۴۱۰ق، ج ۳، ص. ۴۳۹). بدین ترتیب زنی که هنوز ازدواج نکرده باشد باکره است و با عقد، ثیّب می‌شود لذا نزدیکی و وطی هیچ دلیلی بر زوال بکارت محسوب نخواهد شد. حال با بیان نظرات فقهاء و تفاوت مبانی آنها، باید مستندات موجود در مناط بکارت را بررسی نمود تا موضوع بکارت واضح گردد.

۳-۵. تحلیل فقهی

با بررسی مجموعه روایات ناظر بر ثیبوبت و بکارت، مناط مشخصی از سوی اهل بیت (علیهم السلام) یافت نشد بلکه تنها به یک بیان دست یافتیم که از حیث سند و دلالت مورد واکاوی قرار خواهد گرفت. عن الصادق علیه السلام: «البکر هو الذی لیس له زوج من رجل أو امرأة و الثیب ذو الزوج منهما» (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱۸، ص. ۴۰؛ ابن‌حیون، ۱۳۸۳، ج ۲، ص. ۴۵۰). حدیث فوق عبارتی در دعائم الاسلام می‌باشد که صاحب مستدرک این عبارت را عین مطلب دعائم نقل فرموده‌اند. در هیچ یک از منابع، سند روایت بیان نشده است و مرسل می‌باشد. در اعتبار اسناد دعائم الاسلام بیانی از مرحوم خویی وجود دارد که در ذیل حدیثی از این منبع، ضمن انتقاد از ارسال حدیث، مؤلف کتاب را جلیل القدر و صاحب منزلت علمی معرفی می‌نمایند (خویی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص. ۳۱۲). همچنین ایشان با تعاریف فاخر از مؤلف دعائم، اسناد این کتاب را مشمول قواعد حجیّت خبر عادل امامی نمی‌دانند (خویی، ۱۳۹۳، ج ۱، ص. ۴۱). لکن در مقابل برخی از مفاخر مانند صاحب جواهر، امام خمینی (ره) با طعن به مؤلف کتاب پرداخته‌اند (نجفی، ۱۳۶۲، ج ۴، ص. ۳۴۸؛ موسوی خمینی، ۱۳۹۲، ج ۱، ص. ۵۶؛ موسوی خمینی، ۱۳۹۲، ج ۳، ص. ۴۳۲). آنچه حائز اهمیّت این است که در آثار صاحب جواهر، روایات دعائم به‌عنوان مؤید ذکر شده است و به‌طور دلیل مستقل بیان نشده است. درهرحال نمی‌توان از حدیث شریف فوق مناط بکارت را استظهار نمود و همان‌گونه که معلوم است فقهاء در استدلالات خود به هیچ روایتی اشاره ننموده‌اند که مجموع این شواهد بیانگر آن است که در متون حدیثی امامیه، مناط مشخص و تصریح‌شده‌ای برای تحقق عنوان بکارت ارائه نگردیده است. با این حال، عمده استدلال فقها در این باب مبتنی بر تمسک به اطلاق ادله لفظی وارد در ابواب نکاح و مهریه و نیز انصراف عرفی آن‌ها می‌باشد. به‌طور مشخص، اطلاق روایاتی که در آن‌ها میان «باکره» و «ثیّب» تفکیک شده، بدون آنکه تعریف ماهوی از بکارت ارائه شود، از حیث ظهور لفظی ناظر به فهم متعارف عرف زمان صدور است. انصراف این اطلاق‌ها نیز نه از باب قرینه‌ی لفظی، بلکه مبتنی بر غلبه‌ی خارجی و ارتکاز عرفی است؛ بدین معنا که در ذهن عرف متشرعه، ازاله‌ی پرده‌ی بکارت در غالب موارد ملازم با وقوع رابطه‌ی جنسی تلقی می‌شده و از همین رو، عنوان «باکره» منصرف به زنی بوده است و ابواب نکاح و مهریه و نیز انصراف عرفی آن‌ها می‌باشد. به‌طور مشخص، اطلاق روایاتی که در آن‌ها میان «باکره» و «ثیّب»

تفکیک شده، بدون آنکه تعریف ماهوی از بکارت ارائه شود، از حیث ظهور لفظی ناظر به فهم متعارف عرف زمان صدور است. انصراف این اطلاق‌ها نیز نه از باب قرینه‌ی لفظی، بلکه مبتنی بر غلبه‌ی خارجی و ارتکاز عرفی است؛ بدین معنا که در ذهن عرف متشرعه، ازاله‌ی پرده‌ی بکارت در غالب موارد ملازم با وقوع رابطه‌ی جنسی تلقی می‌شده و از همین رو، عنوان «باکره» منصرف به زنی بوده است که هم فاقد سابقه‌ی مباشرت جنسی است و هم از حیث ظاهر جسمانی، واجد پرده‌ی بکارت تلقی می‌شود. بنابراین، انصراف مورد ادعا، انصراف لبّی برخاسته از بنای عقلاء و فهم عرفی رایج است، نه انصراف ناشی از قرینه‌ی خاص لفظی؛ و به همین جهت، قابلیت مناقشه در فروض غیرمتعارف و نوپدید از جمله ترمیم مصنوعی بکارت را خواهد داشت.

۴. ثمره بحث در وجوه مختلف

با توجه به این مطلب که مناط بکارت از منظر فقهاء دارای اختلاف بود لذا اثر ترمیم بکارت در مهریه متفاوت خواهد بود. اگر به‌واسطه نزدیکی زائل شده باشد و بعد از ترمیم به‌عنوان دوشیزه ازدواج نموده باشد حکم تدلیس را دارد. لذا زوج حقّ فسخ عقد نکاح یا دوام عقد را خواهد داشت. همچنین در اینکه فسخ عقد قبل از برقراری رابطه زناشویی باشد یا بعد آن نیز صورت‌های مختلفی دارد. در فرض فسخ نکاح قبل از نزدیکی، مهریه برای زوجه ثابت نمی‌باشد (موسوی عاملی، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص. ۳۳۹؛ طباطبایی کربلایی، ۱۴۱۸ق، ج ۱۱، ص. ۴۶۳) و نیز در این زمینه ادعای اجماع شده است (نجفی، ۱۳۶۲، ج ۳۰، ص. ۳۴۶). دلیل این مسئله نیز وجود روایاتی در همین مضمون می‌باشد که نافی مهریه برای زوجه بدون دخول بر وی می‌باشد (ر.ک: حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۱، ص. ۲۱۲). امّا اگر بعد از نزدیکی، فسخ نکاح توسط زوج انجام گردد، تمام مهرالمسمی به زوجه تعلّق می‌گیرد. لکن آنچه مورد بحث ما می‌باشد جایی است که زوجه ادعای بکارت نموده باشد و این مصداق تدلیس است لذا مهر به وی تعلّق نمی‌گیرد و بسیاری از فقهاء بدان متذکر شده‌اند (حسینی سیستانی، ۱۴۱۵ق، ج ۳، ص. ۸۹؛ نجفی، ۱۳۶۲، ج ۳۰، ص. ۳۴۸؛ بحرانی، ۱۴۰۵ق، ج ۲۴، ص. ۳۷۷؛ ابن‌سعید، ۱۴۰۵ق، ص. ۴۶۴؛ سلار دیلمی، ۱۴۰۴ق، ص. ۱۵۰) که اکثر فقهاء به اطلاق روایات در این زمینه اخذ نموده‌اند (ر.ک: حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۱، ص. ۲۱۲). در مقابل این نظر، برخی دیگر از فقهاء قائلند که نمی‌توان زوجه را به‌طور کامل از مهریه ممنوع نمود بلکه حداقل قسمتی پرداخته می‌شود (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۸، ص. ۱۴۸؛ فاضل مقداد، ۱۴۰۴ق، ج ۳، ص. ۱۳۱؛ علامه حلی، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص. ۷۰؛ ابن جنید اسکافی، ۱۴۱۶ق، ص. ۲۶۰) یا به نقل از ابن جنید اسکافی، استحقاق به مهرالمثل خواهد داشت (ر.ک: طباطبایی کربلایی، ۱۴۱۸ق، ج ۱، ص. ۴۶۶). با توجه به اختلاف فقها در تعیین مناط بکارت، اثر ترمیم بکارت بر مهریه نیز متفاوت خواهد بود. در فرضی که بکارت زوجه بر اثر نزدیکی زائل شده و سپس با انجام ترمیم، خود را باکره معرفی نموده و بر این اساس عقد نکاح منعقد گردد، تحقق عنوان تدلیس مسلّم است و در نتیجه، زوج میان فسخ عقد یا ابقای آن مخیّر خواهد بود. در این میان، اگر فسخ نکاح پیش از برقراری رابطه زناشویی واقع شود، به تصریح فقها، مهریه‌ای برای زوجه ثابت نخواهد بود و در این حکم ادعای اجماع نیز شده است؛ زیرا روایات وارده در این باب، به‌صراحت نافی استحقاق مهر در فرض عدم دخول می‌باشند. اما محل اصلی اختلاف، فرضی است که فسخ نکاح پس از نزدیکی و با احراز تدلیس از سوی زوجه تحقق می‌یابد. در این فرض، چهار دیدگاه فقهی قابل شناسایی است: گروهی با تمسک به اطلاق روایات باب تدلیس، قائل به سقوط مطلق مهر شده‌اند؛ گروهی دیگر، با استناد به اطلاق روایات پس از دخول، قائل به تعلّق تمام مهرالمسمّی گردیده‌اند؛ برخی فقها نیز قائل به پرداخت بخشی از مهر شده‌اند، بی‌آنکه ضابطه روشنی برای تعیین آن ارائه نمایند؛ و در نهایت، ابن جنید اسکافی قائل به استحقاق مهرالمثل شده است. با این حال، تقویت دیدگاه دوم . یعنی استحقاق تمام مهرالمسمّی . با اشکال اساسی مواجه است؛ زیرا اطلاقی که به‌صراحت دلالت بر ثبوت تمام مهرالمسمّی در فرض تدلیس پس از نزدیکی داشته باشد، در روایات قابل احراز نیست. روایاتی که در این زمینه مورد استناد قرار گرفته‌اند، غالباً مشتمل بر تعبیر «مَنِ استحلّ فرجها» می‌باشند که ظهور آن‌ها

نه در امضای اثر عقد، بلکه در ضمان ناشی از استیفای منفعت بُضع است. از منظر اصولی، این تعبیر ناظر به جبران مالی در برابر انتفاع تحقق‌یافته است و با ماهیت مهرالمثل تناسب دارد، نه مهرالمسمّی که مبتنی بر عقد صحیح و خالی از تدلیس است. از سوی دیگر، اطلاق روایات باب تدلیس که دلالت بر سقوط مهر دارند، ناظر به اثر عقد نکاح می‌باشند و اقتضا می‌کنند که مهرالمسمّی، به‌عنوان اثر مالی عقد، ساقط گردد. جمع عرفی میان این دو طایفه از روایات اقتضا دارد که میان اثر عقد و اثر استیفا تفکیک نهاده شود؛ بدین معنا که هرچند تدلیس مانع از ترتب مهرالمسمّی می‌شود، اما استیفای منفعت جنسی، ضمان مالی مستقلی را ایجاب می‌کند. بر این اساس، نه قول به سقوط مطلق مهر به‌طور کامل قابل دفاع است و نه قول به ثبوت تمام مهرالمسمّی. همچنین نظریه پرداخت بخشی از مهر نیز فاقد مستند روشن فقهی است. در نتیجه، به نظر می‌رسد قول به استحقاق مهرالمثل . به‌عنوان بدل استیفای منفعت بُضع و مستقل از اثر عقد . از اتقان بیشتری برخوردار باشد؛ قولی که با اطلاق تعبیر «من استحلّ فرجها»، اصول ضمان استیفا، و نیز جمع میان ادله باب تدلیس و ادله پس از دخول سازگارتر است (ر.ک: حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۱، ص. ۲۱۶).

۵. اقوال در مسئله

۵-۱. تحقق مهرالمسمی

قائلان به ثبوت مهرالمسمّی در فرضی که نکاح به‌واسطه تدلیس زوجه، پس از وقوع نزدیکی فسخ می‌شود، به مجموعه‌ای از ادله روایی، فقهی و تحلیلی استناد کرده‌اند. مهم‌ترین دلیل ایشان، تمسک به اطلاق روایات دالّ بر ثبوت مهر پس از دخول است؛ روایاتی که با تعابیری نظیر «مَنِ استحلّ فرجها فعلیه الصداق» یا «إذا دخل بها فلها المهر» بیان شده و به‌طور مطلق، تحقق نزدیکی را سبب ثبوت مهر دانسته‌اند. بر اساس این اطلاق، تحقق دخول . فارغ از صحت یا فساد عقد در مرحله لاحق . موجب استقرار مهر می‌شود و فسخ پس از آن، تأثیری در سقوط مهرالمسمّی ندارد. علاوه بر این، ادعا شده است که مهرالمسمّی مقتضای عقد نکاح صحیح در زمان انعقاد است و چون عقد در زمان وقوع دخول، واجد شرایط صحت بوده و فسخ، امری لاحق بر عقد و دخول محسوب می‌شود، نمی‌تواند اثر تحقق‌یافته مهر را از بین ببرد. به بیان دیگر، مهرالمسمّی به محض تحقق دخول، مستقر می‌شود و فسخ نکاح . هرچند به سبب تدلیس . تأثیری در زوال اثر مستقر ندارد. برخی فقها همچنین با استناد به بنای فقهی تفکیک‌ناپذیری مهر پس از دخول، بر این باورند که شارع، نزدیکی را حدّ فاصل میان سقوط و ثبوت کامل مهر قرار داده است؛ به‌گونه‌ای که پیش از دخول، مهر ساقط و پس از دخول، مهر به‌طور کامل ثابت می‌شود. بر این اساس، هرگونه فسخ یا انحلال نکاح پس از نزدیکی، در حکم طلاق پس از دخول تلقی شده و همانند آن، مستلزم ثبوت تمام مهرالمسمّی است. همچنین، اگر زن این موضوع را پنهان کند، مصداق تدلیس محسوب می‌شود و مرد حق فسخ عقد را خواهد داشت (نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص. ۷۸). به علاوه، در صورت آگاهی مرد از این موضوع پس از عقد، به دلیل تخلف از شرط ضمنی یا وجود عیب پنهان، حق فسخ برای وی محقق می‌شود و مهرالمسمی به طور کامل به زن تعلق نمی‌گیرد (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۵، ص. ۲۱۸) و نیز اگر مرد آگاه باشد، مهرالمسمی محقق است (خویی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص. ۳۰۵) و چنانچه ترمیم قبل از عقد باشد، همین حکم را دارد (حسینی سیستانی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص. ۱۹۸). همچنین، قائلین معتقدند که معیار اصلی در تحقق مهرالمسمی، وصف ذاتی بکارت است نه صرف سلامت ظاهری پرده بکارت. از این رو، ترمیم پرده هرچند موجب شباهت ظاهری به باکره می‌شود، اما وصف ثیوب را از بین نمی‌برد و ماهیت پیشین زن تغییری نمی‌کند (طباطبایی یزدی، ۱۴۱۸ق، ج ۲، ص. ۱۴۳). همچنین استناد می‌کنند به قاعده اصالة اللزوم در عقود که بر اساس آن، عقد بر شرایط اولیه منعقده باقی می‌ماند و تغییری در اوصاف اساسی مورد نظر طرفین ایجاد نمی‌شود (نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۳۰، ص. ۸۷). به علاوه، اگر زن با علم به این موضوع سکوت کند یا پرده بکارت را به صورت مصنوعی ترمیم نماید، این عمل مصداق غش و تدلیس در عقد بوده و موجب اختلال در رضایت مرد می‌شود (علامه حلی،

۱۴۱۲ق، ج ۲، ص. ۳۳۵). در نهایت، اگر مرد به تصور باکره بودن، مهر بالایی تعیین کرده باشد، این تعیین مهر بر اساس جهل به واقعیت صورت گرفته و التزام به آن صحیح نیست (خویی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص. ۳۰۵). در چنین مواردی، زن مستحق مهرالمثل است، نه مهرالمسمی، زیرا مهرالمسمی مبتنی بر وصف خاصی بوده که در واقعیت وجود نداشته است (موسوی خمینی، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ص. ۲۵۹). همچنین، اگر عقد به دلیل تدلیس فسخ شود، در صورت عدم وقوع نزدیکی، هیچ مهری به زن تعلق نمی‌گیرد و اگر نزدیکی واقع شده باشد، زن مستحق مهرالمثل خواهد بود (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۵، ص. ۲۱۸). به علاوه، از منظر اخلاقی و شرعی، صداقت و اجتناب از فریب در روابط زناشویی از اصول مسلم است و ترمیم پرده بکارت بدون اطلاع مرد، مخالف این اصل تلقی می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷ق، ج ۲، ص. ۴۲۱). در نهایت، برخی فقها استدلال می‌کنند که حتی اگر مرد از ترمیم پرده بکارت آگاه باشد، باز هم مهرالمسمی به دلیل عدم تحقق وصف اساسی در زمان عقد، قابل مطالبه نیست (محقق سبزواری، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص. ۱۷۶).

۲-۵. عدم تحقق مهرالمسمی

ادله فقهی قائلین به عدم تحقق مهرالمسمی در فرض ترمیم پرده بکارت متعدد است. دلیل اول استناد به مفهوم لغوی بکر است که بر زنی اطلاق می‌شود که پیش از این رابطه جنسی نداشته است و ترمیم پرده بکارت این حقیقت را تغییر نمی‌دهد (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص. ۷۸). دلیل دوم قاعده فقهی تدلیس است زیرا اگر زن واقعیت را کتمان کند این عمل مصداق فریب در عقد محسوب می‌شود و برای مرد حق فسخ ایجاد می‌کند (نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص. ۷۸). دلیل سوم اختلال در رضایت است زیرا مرد با تصور بکر بودن زن مهر را تعیین کرده و این رضایت مبتنی بر جهل به واقعیت است (خویی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص. ۳۰۵). دلیل چهارم قاعده اصالة اللزوم است که بر اساس آن عقد بر شرایط اولیه باقی می‌ماند و تغییرات ظاهری در اوصاف اساسی تاثیر ندارد (نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۳۰، ص. ۸۷). دلیل پنجم حق فسخ برای مرد است تخلف از شرط ضمنی یا وجود عیب پنهان که مهرالمسمی را منتفی می‌کند (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۵، ص. ۲۱۸). دلیل ششم استناد به مهرالمثل است زیرا با عدم تحقق وصف بکارت، مستحق مهرالمسمی نیست و فقط مستحق مهرالمثل می‌باشد (موسوی خمینی، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ص. ۲۵۹). دلیل هفتم اصول اخلاقی و شرعی است که صداقت را الزامی می‌داند و ترمیم بدون اطلاع را مخالف این اصل می‌شمارد (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷ق، ج ۲، ص. ۴۲۱). همچنین نصوص لغوی، تأکید بر عدم وقوع رابطه به عنوان معیار بکارت دارند (فیروزآبادی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص. ۸۷) و براساس قاعده تدلیس، هرگونه فریب در معاملات حرام است (نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص. ۷۸) و در نهایت در صورت کشف فریب، زوج حق فسخ دارد (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۵، ص. ۲۱۸). دلیل هشتم، قاعده فقهی «اِنَّمَا الْعِبْرَةُ بِالْحَقِیقَةِ لا بِالصُّورَةِ» است که بر اساس آن، اعتبار با حقیقت و واقعیت است نه با ظاهر و صورت. از این منظر، ترمیم پرده بکارت تنها یک تغییر ظاهری ایجاد می‌کند و واقعیت سابق زن (ثیب بودن) را دگرگون نمی‌سازد. بنابراین، با توجه به اینکه مهرالمسمی بر اساس وصف بکارت واقعی تعیین شده، این وصف محقق نشده و مهرالمسمی منتفی است (اردبیلی، ۱۴۱۶ق، ج ۲، ص. ۹۸). دلیل نهم، استناد به قاعده «اَلْغَرَرُ» است. اگر مرد از ترمیم پرده بکارت بی‌اطلاع باشد، این جهل منجر به غرر (خطر و عدم قطعیت) در عقد می‌شود. دلیل دهم، تمسک به «قاعده لاضرر» است. اگر مرد با تصور بکر بودن، مهر بالایی پرداخت کند و بعداً از واقعیت مطلع شود، این امر برای او ضرر مالی محسوب می‌شود. از آنجایی که شریعت اسلام ضرر را نفی کرده، پرداخت مهرالمسمی در این حالت مشمول قاعده نفی ضرر می‌گردد و مرد می‌تواند از پرداخت کامل آن خودداری کند (فیاض، ۱۴۲۸ق، ج ۳، ص. ۲۱۵). دلیل یازدهم، تحلیل عرفی است. از نظر عرف جامعه، زنی که قبلاً رابطه جنسی داشته و پرده بکارت او ترمیم شده، هرگز به عنوان یک باکره واقعی شناخته نمی‌شود. از آنجایی که بسیاری از احکام فقهی بر اساس فهم عرف شکل می‌گیرد، این دیدگاه عرفی نیز می‌تواند مبنای فقهی قرار گیرد (میرزای قمی، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص. ۲۷۴).

دلیل دوازدهم، استناد به روایات وارده در باب تدلیس و غش است که هرگونه فریب در معامله و ازدواج را حرام دانسته و حقوق ناشی از آن را باطل می‌شمارد. از جمله روایت «مَنْ غَشَّ مُسْلِماً فَلَيْسَ مِنَّا» که بر حرمت فریب در هر معامله‌ای دلالت دارد (حر عاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۲، ص. ۲۵۶).

دلیل سیزدهم، ملاحظه مصلحت نظام خانواده است. فریب در ابتدای ازدواج می‌تواند به بی‌اعتمادی دائمی و تزلزل در کانون خانواده منجر شود. بنابراین، شریعت با نفی چنین فریبی، درصدد تحکیم بنیان خانواده برآمده است (صافی گلپایگانی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص. ۳۳۵). بنابر مطالب گذشته، در فرضی که بکارت زوجه بواسطه نزدیکی زائل شده باشد و سپس با عمل ترمیم بکارت تنها حالت فیزیکی پرده را جراحی نموده باشد و ازدواج نماید، این عمل مصداق تدلیس است و حکم باکره را نخواهد داشت. فقهاء در مواجهه با مسئله تدلیس دو مبنا دارند؛ برخی که حق فسخ را در فرض فقدان بکارت برای زوج ثابت نمی‌دانند به آثار شرعی آن متذکر نشده‌اند زیرا سالبه بانتفاءموضوع می‌باشد. لکن در مقابل مرحوم علامه حلّی و بعد از ایشان حق فسخ را ثابت می‌دانند (علامه حلی، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص. ۷۰؛ محقق کرکی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۳، ص. ۳۰۳؛ آل‌عصفور بحرانی، بی‌تا، ج ۱۰، ص. ۲۰۳؛ محقق سبزواری، ۱۳۸۱، ج ۲، ص. ۲۱۱). این مسئله در بیان معاصرین نیز مورد واکاوی قرار گرفته است و قول به عدم استحقاق زوجه برای مهریه پذیرفته شده است (حسینی سیستانی، ۱۴۱۵ق، ج ۳، ص. ۸۹). سایر فقهاء دلیل این حکم را عدم ضمان زوجه می‌دانند البته در فرضی که خود زوجه موجب تدلیس باشد و خود را باکره معرفی نموده است (شبیری زنجانی، بی‌تا، ج ۲۱، ص. ۶۶۵۱). همچنین صورت مسئله در فرض عدم فسخ نکاح و رضایت به ادامه زندگی مشترک، این‌گونه است که در مهریه نقصی رخ خواهد داد و مشهور فقهاء قائل به همین نظر هستند مگر ابوصلاح حلبی که منکر کاهش میزان مهریه زوجه شده است (ابوالصلاح حلبی، بی‌تا، ص. ۲۹۶).

نتیجه‌گیری

از منظر فقهی، ترمیم پرده بکارت نمی‌تواند زن بدون پرده را به باکره تغییر دهد. در واقع، ملاک اصلی در تعیین باکره بودن یا نبودن یک زن، وجود پرده بکارت سالم به دلیل عدم نزدیکی است و صرف وجود پرده برای بکارت کافی نیست. بر این اساس ترمیم، باکرگی محسوب نمی‌شود. همچنین پیرامون مسئله مهرالمسمی، زنی که با وجود ترمیم پرده بکارت، خود را باکره معرفی کند و در عقدنامه مهرالمسمی درج شده باشد، در صورت اطلاع همسر از این موضوع، ممکن است حق فسخ عقد برای او ایجاد شود و نسبت به مهرالمثل، در مواردی که زن با تدلیس خود را باکره معرفی کند، برخی از فقها معتقدند که زن مستحق مهرالمثل است (مهریه‌ای که بر اساس عرف تعیین می‌شود) و نه مهرالمسمی (مهریه‌ای که در عقدنامه مشخص شده است) و نیز در رابطه با فسخ عقد چنانچه مشخص شود که زن باکره نبوده و این مسئله را مخفی کرده است، مرد حق فسخ نکاح را دارد. اگر فسخ قبل از نزدیکی باشد، زوجه مستحق مهریه نخواهد بود. بنابراین ترمیم پرده بکارت نمی‌تواند جایگزین باکره بودن واقعی باشد و این موضوع می‌تواند تاثیر قابل توجهی بر حقوق و تعهدات زن و مرد در عقد نکاح داشته باشد. همچنین بر ضرورت دقت و شفافیت در این مسائل از منظر فقهی تاکید شده است.

منابع

قرآن کریم.

آل‌عصفور بحرانی، حسین بن محمد. (بی‌تا). *الأنوار اللوامع فی شرح مفاتیح الشرائع*. قم: طبع المیرزا محسن آل عصفور.

ابن ادریس حلی، محمد بن احمد. (۱۴۱۰ق). *السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی*. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

ابن‌حیون، نعمان بن محمد. (۱۳۸۳). *دعائم الاسلام*. قم: مؤسسة آل البیت (علیهم السلام) لإحیاء التراث.

ابن‌سعید، یحیی بن احمد. (۱۴۰۵ق). *الجامع للشرائع*. قم: مؤسسه سید الشهداء (ع).

ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). *لسان العرب*. بیروت: دار الفکر.

ابوالصلاح حلبی، تقی بن نجم. (بی‌تا). *الکافی فی الفقه*. اصفهان: مکتبة الإمام أمیرالمؤمنین علی (علیه السلام) العامة.

امامی، سید حسن. (۱۳۹۸). *حقوق مدنی*. تهران: نشر اسلامیه.
بحرانی، یوسف. (۱۴۰۵ق). *الحدائق الناضرة فی أحکام العترة الطاهرة*. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). *وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة*. قم: مؤسسة آل البیت (علیهم السلام).
حسینی سیستانی، سید علی. (۱۴۱۵ق). *منهاج الصالحین*. قم: مکتب آیة الله العظمی السید السیستانی.
حکیم، سید محسن. (۱۳۷۴). *مستمسک العروة الوثقی*. قم: دار التفسیر.
خویی، سید ابوالقاسم. (۱۳۹۳). *مصباح الفقاهة فی المعاملات*. قم: نشر فقاهت.
خویی، سید ابوالقاسم. (۱۴۰۴ق). *مبانی فی شرح العروة الوثقی: کتاب النکاح*. نجف: منشورات دار العلم.
خویی، سید ابوالقاسم. (۱۴۰۷ق). *التنقیح فی شرح العروة الوثقی*. قم: نشر لطفی.
سبحانی تبریزی، جعفر. (۱۳۸۶). *توضیح المسائل*. قم: مؤسسه امام صادق (علیه السلام).
سعدی، ابوحبیب. (۱۴۰۸ق). *القاموس الفقهی لغة و اصطلاحاً*. دمشق: دار الفکر.
سلار دیلمی، حمزه بن عبدالعزیز. (۱۴۰۴ق). *المراسم فی الفقه الإمامی*. قم: منشورات الحرمین.
شبیری زنجانی، سید موسی. (بی‌تا). *کتاب النکاح*. قم: مؤسسه پژوهشی رای‌پرداز.
شهرکانی، ابراهیم اسماعیل. (۱۴۳۰ق). *معجم المصطلحات الفقهیة*. قم: ذوی القربی.
شهید اول، محمد بن مکی. (۱۴۳۰ق). *موسوعة الشهید الاول: القواعد و الفوائد*. قم: مکتب الاعلام الاسلامی فی الحوزة العلمیة.
شهید ثانی، زین‌الدین بن علی. (۱۳۹۸ق). *الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة*. نجف اشرف: جامعة النجف الدینیة.
شهید ثانی، زین‌الدین بن علی. (۱۴۱۳ق). *مسالک الأفهام إلی تنقیح شرائع الإسلام*. قم: مؤسسة المعارف الإسلامیة.
شیخ بهایی، محمد بن حسین. (۱۳۶۸). *جامع عباسی*. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
صدوق، محمد بن علی. (۱۴۱۳ق). *من لا یحضره الفقیه*. قم: دفتر نشر اسلامی.
طباطبایی کربلایی، سید علی. (۱۳۶۸). *الشرح الصغیر فی شرح المختصر النافع*. قم: مکتبة آیة الله العظمی المرعشی النجفی.
طباطبایی کربلایی، سید علی. (۱۴۱۸ق). *ریاض المسائل*. قم: مؤسسة آل البیت (علیهم السلام) لإحیاء التراث.
طرابلسی ابن براج، عبدالعزیزی بن نحریر. (۱۴۰۶ق). *المهذب*. قم: مؤسسة النشر الإسلامی.
طریحی، فخرالدین بن محمدعلی. (۱۳۷۵). *مجمع البحرین*. تهران: مکتبة الرضویة.
طوسی، محمد بن حسن. (۱۳۸۲). *النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی*. بیروت: دار الکتب الاسلامیة.
طوسی، محمد بن حسن. (۱۴۰۷ق). *الخلاف*. قم: مؤسسة النشر الإسلامی.
علامه حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۳ق). *قواعد الاحکام*. قم: مؤسسة النشر الإسلامی.
علامه حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۳ق). *مختلف الشیعة*. قم: دفتر نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
علامه حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۴ق). *تذکرة الفقهاء*. قم: مؤسسة آل البیت (علیهم السلام) لإحیاء التراث.
فاضل مقداد، مقداد بن عبدالله. (۱۴۰۴ق). *التنقیح الرائع لمختصر الشرائع*. قم: مکتبة آیة الله العظمی المرعشی النجفی.
فخرالمحققین، محمد بن حسن. (۱۳۸۷). *إیضاح الفوائد فی شرح إشکالات القواعد*. قم: نشر اسماعیلیان.
فراهیدی، خلیل بن احمد. (۱۴۰۹ق). *کتاب العین*. قم: نشر هجرت.
کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۲۹ق). *الکافی*. قم: موسسه دار الحدیث.
محقق حلی، جعفر بن حسن. (۱۴۰۸ق). *شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام*. قم: نشر اسماعیلیان.
محقق سبزواری، محمدباقر بن محمد. (۱۳۸۱). *کفایة الفقه*. قم: مؤسسة النشر الإسلامی.
محقق کرکی، علی بن حسین. (۱۴۱۴ق). *جامع المقاصد فی شرح القواعد*. قم: مؤسسة آل البیت (علیهم السلام) لإحیاء التراث.
مشکینی اردبیلی، علی. (۱۳۹۲). *مصطلحات الفقه*. قم: سازمان چاپ و نشر دار الحدیث.
مکارم شیرازی، ناصر. (۱۴۲۴ق). *کتاب النکاح*. قم: مدرسة الإمام علی بن أبی طالب (علیه السلام).
موسوی خمینی، سید روح‌الله. (۱۳۹۲). *المکاسب المحرمة*. تهران: مؤسسة تنظیم و نشر آثار الإمام الخمینی.

موسوی خمینی، سید روح‌الله. (۱۳۹۲). *کتاب الطهارة*. تهران: مؤسسة تنظیم و نشر آثار الإمام الخمینی.
موسوی عاملی، محمد بن علی. (۱۴۱۳ق). *نهایة المرام فی شرح مختصر شرائع الإسلام*. قم: مؤسسة النشر الإسلامی.
نجفی، محمدحسن. (۱۳۶۲). *جواهر الکلام*. بیروت: دار الاحیاء التراث العربی.
نراقی، احمد بن محمدمهدی. (۱۴۱۵ق). *مستند الشیعة فی أحکام الشریعة*. قم: مؤسسة آل البیت (علیهم السلام) لإحیاء التراث.
نوری، حسین بن محمدتقی. (۱۴۰۸ق). *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*. قم: مؤسسة آل البیت (علیهم السلام).
یزدی، سید محمدکاظم. (۱۳۸۸). *العروة الوثقی و التعلیقات علیها*. قم: مؤسسة السبطین علیهما السلام العالمیة.
اسکافی، محمد بن احمد (ابن جنید). (۱۴۱۶ق). *مجموعة فتاوی إبن الجنید*. قم: مؤسسة النشر الإسلامی.

References

The Noble Qurʾan

Abū al-Ṣalāḥ al-Ḥalabī, Taqī ibn Najm. (n.d.). *Al-Kāfī fī al-Fiqh*. Isfahan: Maktabat al-Imam Amīr al-Muʾminīn ʿAli (a.s.) al-ʿĀmmah. [In Arabic]

ʿAllāmah al-Ḥillī, Ḥasan ibn Yūsuf. (1413 AH). *Mukhtalaf al-Shīʿah*. Qom: Daftar-i Nashr-i Jāmiʿat al-Mudarrisīn fī al-Ḥawzah al-ʿIlmīyah bi-Qom. [In Arabic]

ʿAllāmah al-Ḥillī, Ḥasan ibn Yūsuf. (1413 AH). *Qawāʿid al-Aḥkām*. Qom: Muʾassasat al-Nashr al-Islāmī. [In Arabic]

ʿAllāmah al-Ḥillī, Ḥasan ibn Yūsuf. (1414 AH). *Tadhkirat al-Fuqahāʾ*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.) li-Iḥyāʾ al-Turāth. [In Arabic]

ʿAṣfūr al-Baḥrānī, Ḥusayn ibn Muḥammad. (n.d.). *Al-Anwār al-Lawāmiʿ fī Sharḥ Mafātīḥ al-Sharāʾiʿ*. Qom: Ṭabʿ al-Mīrzā Muḥsin Āl ʿAṣfūr. [In Arabic]

Baḥrānī, Yūsuf. (1405 AH). *Al-Ḥadāʾiq al-Nāḍirah fī Aḥkām al-ʿItrah al-Ṭāhirah*. Qom: Muʾassasat al-Nashr al-Islāmī. [In Arabic]

Fāḍil Miqdād, Miqdād ibn ʿAbdullah. (1404 AH). *Al-Tanqīḥ al-Rāʾiʿ li-Mukhtaṣar al-Sharāʾiʿ*. Qom: Ayatollah al-ʿUẓmā al-Marʿashī al-Najafī Library. [In Arabic]

Fakhr al-Muḥaqqiqīn, Muḥammad ibn Ḥasan. (1387 SH). *Īḍāḥ al-Fawāʾid fī Sharḥ Ishkālāt al-Qawāʿid*. Qom: Nashr-i Ismāʿīliyān. [In Arabic]

Farāhīdī, Khalīl ibn Aḥmad. (1409 AH). *Kitāb al-ʿAyn*. Qom: Hijrat Publications. [In Arabic]

Ḥakīm, Sayyid Muḥsin. (1374 SH). *Mustamsak al-ʿUrwah al-Wuthqā*. Qom: Dār al-Tafsīr. [In Arabic]

Ḥurr al-ʿĀmilī, Muḥammad ibn Ḥasan. (1409 AH). *Wasāʾil al-Shīʿah ilā Taḥṣīl Masāʾil al-Sharīʿah*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.). [In Arabic]

Ḥusaynī Sīstānī, Sayyid ʿAli. (1415 AH). *Minhāj al-Ṣāliḥīn*. Qom: Maktab Ayatollah al-ʿUẓmā al-Sayyid al-Sīstānī. [In Arabic]

Ibn Ḥayyūn, Nuʿmān ibn Muḥammad. (1383 SH). *Daʿāʾim al-Islām*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.) li-Iḥyāʾ al-Turāth. [In Arabic]

Ibn Idrīs al-Ḥillī, Muḥammad ibn Aḥmad. (1410 AH). *Al-Sarāʾir al-Ḥāwī li-Taḥrīr al-Fatāwā*. Qom: Jāmiʿat al-Mudarrisīn fī al-Ḥawzah al-ʿIlmīyah bi-Qom. [In Arabic]

Ibn Manẓūr, Muḥammad ibn Mukarram. (1414 AH). *Lisān al-ʿArab*. Beirut: Dār al-Fikr. [In Arabic]

Ibn Saʿīd, Yaḥyā ibn Aḥmad. (1405 AH). *Al-Jāmiʿ li-l-Sharāʾiʿ*. Qom: Muʾassasat Sayyid al-Shuhadāʾ (a.s.). [In Arabic]

Imāmī, Sayyid Ḥasan. (1398 SH). *Ḥuqūq-i Madanī*. Tehran: Islāmīyah Publications. [In Persian]

Iskāfī, Muḥammad ibn Aḥmad (Ibn Junayd). (1416 AH). *Majmūʿat Fatāwā Ibn al-Junayd*. Qom: Muʾassasat al-Nashr al-Islāmī. [In Arabic]

Khūʾī, Sayyid Abū al-Qāsim. (1393 SH). *Miṣbāḥ al-Fiqāhah fī al-Muʿāmalāt*. Qom: Fiqāhat Publications. [In Arabic]

Khūʾī, Sayyid Abū al-Qāsim. (1404 AH). *Mabānī fī Sharḥ al-ʿUrwah al-Wuthqā: Kitāb al-Nikāḥ*. Najaf: Manshūrāt Dār al-ʿIlm. [In Arabic]

Khūʾī, Sayyid Abū al-Qāsim. (1407 AH). *Al-Tanqīḥ fī Sharḥ al-ʿUrwah al-Wuthqā*. Luṭfī Publications. [In Arabic]

Kulaynī, Muḥammad ibn Yaʿqūb. (1429 AH). *Al-Kāfī*. Qom: Muʾassasat Dār al-Ḥadīth. [In Arabic]

Makārim Shīrāzī, Nāṣir. (1424 AH). *Kitāb al-Nikāḥ*. Qom: Madrasat al-Imam Ali ibn Abī Ṭālib (a.s.). [In Arabic]

Mishkīnī Ardabīlī, Ali. (1392 SH). *Muṣṭalaḥāt al-Fiqh*. Qom: Dar al-Hadith Printing and Publishing Organization. [In Persian]

Mousavi Khomeini, Sayyid Ruhollah. (1392 SH). *Al-Makāsib al-Muḥarramah*. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Arabic]

Mousavi Khomeini, Sayyid Ruhollah. (1392 SH). *Kitāb al-Ṭahārah*. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Arabic]

Muḥaqqiq al-Ḥillī, Jaʿfar ibn Ḥasan. (1408 AH). *Sharāʾiʿ al-Islām fī Masāʾil al-Ḥalāl wa al-Ḥarām*. Qom: Nashr-i Ismāʿīliyān. [In Arabic]

Muḥaqqiq al-Karakī, Ali ibn Ḥusayn. (1414 AH). *Jāmiʿ al-Maqāṣid fī Sharḥ al-Qawāʿid*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.) li-Iḥyāʾ al-Turāth. [In Arabic]

Muḥaqqiq al-Sabzawārī, Muḥammad Bāqir ibn Muḥammad. (1381 SH). *Kifāyat al-Fiqh*. Qom: Muʾassasat al-Nashr al-Islāmī. [In Arabic]

Mūsawī al-ʿĀmilī, Muḥammad ibn Ali. (1413 AH). *Nihāyat al-Marām fī Sharḥ Mukhtaṣar Sharāʾiʿ al-Islām*. Qom: Muʾassasat al-Nashr al-Islāmī. [In Arabic]

Najafī, Muḥammad Ḥasan. (1362 SH). *Jawāhir al-Kalām*. Beirut: Dār Iḥyāʾ al-Turāth al-ʿArabī. [In Arabic]

Narāqī, Aḥmad ibn Muḥammad Mahdī. (1415 AH). *Mustanad al-Shīʿah fī Aḥkām al-Sharīʿah*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.) li-Iḥyāʾ al-Turāth. [In Arabic]

Nūrī, Ḥusayn ibn Muḥammad Taqī. (1408 AH). *Mustadrak al-Wasāʾil wa Mustanbaṭ al-Masāʾil*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.). [In Arabic]

Saʿdī, Abū Ḥabīb. (1408 AH). *Al-Qāmūs al-Fiqhī: Lughat wa Iṣṭilāḥan*. Beirut: Dār al-Fikr. [In Arabic]

Ṣadūq, Muḥammad ibn Ali. (1413 AH). *Man Lā Yaḥḍuruhu al-Faqīh*. Qom: Daftar-i Nashr-i Islāmī. [In Arabic]

Sallar Daylamī, Ḥamzah ibn ʿAbd al-ʿAzīz. (1404 AH). *Al-Marāsim fī al-Fiqh al-Imāmī*. Qom: Manshūrāt al-Ḥaramayn. [In Arabic]

Shahīd al-Awwal, Muḥammad ibn Makkī. (1430 AH). *Mawsūʿat al-Shahīd al-Awwal: Al-Qawāʿid wa al-Fawāʾid*. Qom: Maktab al-Iʿlām al-Islāmī fī al-Ḥawzah al-ʿIlmīyah. [In Arabic]

Shahīd al-Thānī, Zayn al-Dīn ibn ʿAli. (1398 AH). *Al-Rawḍah al-Bahīyah fī Sharḥ al-Lumʿah al-Dimashqīyah*. Najaf: Jāmiʿat al-Najaf al-Dīnīyah. [In Arabic]

Shahīd al-Thānī, Zayn al-Dīn ibn Ali. (1413 AH). *Masālik al-Afhām ilā Tanqīḥ Sharāʾiʿ al-Islām*. Qom: Muʾassasat al-Maʿārif al-Islāmīyah. [In Arabic]

Shahrakānī, Ibrāhīm Ismāʿīl. (1430 AH). *Muʿjam al-Muṣṭalaḥāt al-Fiqhīyah*. Qom: Dhawū al-Qurbā. [In Arabic]

Shaykh Bahāʾī, Muḥammad ibn Ḥusayn. (1368 SH). *Jāmiʿ-i ʿAbbāsī*. Qom: Daftar-i Intishārāt-i Islāmī. [In Persian]

Shubayrī Zanjānī, Sayyid Musa. (n.d.). *Kitāb al-Nikāḥ*. Qom: Ray-Pardaz Research Institute. [In Arabic]

Subḥānī Tabrīzī, Jaʿfar. (1386 SH). *Tawḍīḥ al-Masāʾil*. Qom: Muʾassasat Imam al-Ṣādiq (a.s.). [In Persian]

Ṭabāṭabāʾī Karbalāʾī, Sayyid Ali. (1368 SH). *Al-Sharḥ al-Ṣaghīr fī Sharḥ al-Mukhtaṣar al-Nāfiʿ*. Qom: Ayatollah al-ʿUẓmā al-Marʿashī al-Najafī Library. [In Arabic]

Ṭabāṭabāʾī Karbalāʾī, Sayyid Ali. (1418 AH). *Riyāḍ al-Masāʾil*. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt (a.s.) li-Iḥyāʾ al-Turāth. [In Arabic]

Ṭarābulusī, Ibn Barrāj, ʿAbd al-ʿAzīz ibn Naḥrīr. (1406 AH). *Al-Muhadhdhab*. Qom: Muʾassasat al-Nashr al-Islāmī. [In Arabic]

Ṭurayḥī, Fakhr al-Dīn ibn Muḥammad Ali. (1375 SH). *Majmaʿ al-Baḥrayn*. Tehran: Maktabat al-Raḍawīyah. [In Arabic]

Ṭūsī, Muḥammad ibn Ḥasan. (1382 SH). *Al-Nihāyah fī Mujarrad al-Fiqh wa al-Fatāwā*. Beirut: Dār al-Kutub al-Islāmīyah. [In Arabic]

Ṭūsī, Muḥammad ibn Ḥasan. (1407 AH). *Al-Khilāf*. Qom: Muʾassasat al-Nashr al-Islāmī. [In Arabic]

Yazdī, Sayyid Muḥammad Kāẓim. (1388 SH). *Al-ʿUrwah al-Wuthqā wa al-Taʿlīqāt ʿAlayhā*. Qom: Muʾassasat al-Sibṭayn (a.s.) al-ʿĀlamīyah. [In Arabic]